

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדור הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת בלק תשס"ו

חשיבות שמירת העינים

(השיחה נמסרה לאחר אמירת פרקי תהלים ע"י בני הישיבה, בתפלה לשחרורו של החייל החטוף גלעד שליט הי"ו).

"צַרְתִּי לְפָנָיו אֲגִיד"

בימים כאלה, רואים עד כמה קשה לקיים את מצנת "ואהבת לרעך כמוך" כראוי. הרי קיום מצנת "ואהבת לרעך כמוך" כראוי, היה מחייב שנאמר את פרקי התהלים, לא כמו יהודים שיושבים כאן ב"ישיבת הכתל", ב"ה, אלא כאילו אנו עצמנו נמצאים ח"ו אצל אויבי ישראל, וצפויים בשעות הקרובות למה שצפוי למי שנופל בידם... כל אחד ואחד היה צריך להרגיש, כאילו הוא עצמו ח"ו נמצא במצב הזה! קשה מאד לקיים זאת, אבל זהו בעצם החיוב של "ואהבת לרעך כמוך"; להרגיש את הזולת, כאילו הוא עצמך ובשרך, "כמוך" - כמו שמספרים על הגה"צ רבי אריה לוי זצ"ל, שבא פעם עם אשתו אל הרופא, ואמר לו: "אדוני הרופא, הרגל של אשתי כואבת לנו"...! זוהי צורת הקיום האמיתית של "ואהבת לרעך כמוך", וזה בעצם מה שנדרש גם מכל אחד מאיתנו.

אמרנו עכשיו את הפסוק: "אֲשַׁפֵּךְ לְפָנָיו שִׁיחִי, צַרְתִּי לְפָנָיו אֲגִיד" (תהלים קמב, ג). חשבתי, אולי מותר לפרש כך: מהו "צַרְתִּי לְפָנָיו אֲגִיד"? שצרת ישראל קשה כשהיא כביכול בקב"ה ("אֲגִיד" מלשון אגידה וקשירה); שהרי אם ישראל בצער - גם השכינה מצטערת, כמו שאמרו חז"ל: "בשעה שאדם מצטער, שכינה מה לשון אומרת? קִלְנִי מראשי, קִלְנִי מזרועי!" (משנה סנה' מו, א) וכמו שאומר הנביא: "בכל צרתם - לו [לקב"ה] צר" (ישעיהו סג, ט; ועי' רד"ק ומצודות שם). ולכן, צריך להרגיש לא רק "ואהבת לרעך כמוך", אלא להרגיש גם את הצער שנגרם לשכינה מכל העניין הזה. קל לומר זאת, וקשה לקיים; אבל לפחות נדע, שכך היינו אמורים להרגיש. גם אם הפשט שאמרנו בפסוק אינו נכון, אבל עצם הדבר - ודאי נכון (עי' "נפש החיים" שער ב' פ"א ופ"ב).

נשחיים בצניעות - אין מקום לקללה לחול

התורה מספרת בפרשתנו: "וירא בלעם כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל, ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים, וַיִּשֶׁת אל המדבר פניו" (במדבר כד, א). מה פירוש "ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים"? - הוא לא מנסה יותר לנחש מהו רצון ה' (רש"י). הוא כבר יודע היטב מהו רצון ה'. ה' לא רוצה שבלעם יקלל את ישראל. לכן, "וַיִּשֶׁת אל המדבר פניו" - הוא מחליט להזכיר את חטא העגל שחטאו בו ישראל במדבר (רש"י שם, ע"פ אונקלוס), וחושב שעל ידי זה הקב"ה כבר יהיה מוכרח ח"ו לקלל את ישראל. הרי אחרי כל מה שמושה עשה לאחר חטא העגל, ואחרי שה' אמר שלוש עשרה מידות, ונתן לוחות שניים - בכל זאת, חטא העגל לא נמחק לגמרי; "וביום פקדי, ופקדתי עליהם חטאתם" (שמות לב, לד). "תמיד תמיד כשאפקוד עליהם עוונותיהם, ופקדתי עליהם מעט מן העוון הזה" (רש"י שם). ממילא, בלעם חושב לנצל זאת, ולגרום לכך שעכשיו יהיה "יום פקדי", ח"ו. הוא יזכיר את חטא העגל, ונגד זה ח"ו אין שום עצה. הקללה מוכרחה לחול.

אבל מה קורה למעשה? - "וישא בלעם את עיניו, וַיִּרְא את ישראל שֶׁכֶן לשבטיו" (במדבר כד, ב). מה פירוש "שֶׁכֶן לשבטיו"? "ראה כל שבט ושבט שוכן לעצמו, ואינן מעורבין. ראה שאין פתחיהן מכוונין זה כנגד זה, שלא יציץ לתוך אהל חבריו" (רש"י). בעקבות כך - "ותהי עליו רוח אלקים" (שם בפסוק) - "עלה בלבו שלא לקללם" (רש"י שם). מה קרה כאן? וכי נהפך לפתע בלעם לאוהב ישראל?! כמוכן שלא. בלעם נשאר שונא ישראל כמו שהיה. הוא מכניס מחשבות רעות לתוך הברכות שלו, כפי שאמרו חז"ל, שכל הברכות שברך בלעם את ישראל - חוץ מאחת - חזרו להיות קללות! (סנה' קה, ב) מפני שגם אם בפיו נאלץ בלעם לברך את ישראל, אבל מחשבתו לא השתנתה, ובלבו רצה לקללם. ממילא, שלטה מחשבתו הרעה של בלעם בברכות, והצליחה לגרום להן שתחזורנה להיות קללות, ח"ו. לכן, כל זמן שישראל היו ראויים במעשיהם לברכה, הברכות של בלעם אכן היו ברכות. אבל כשישראל לא היו ראויים לברכה - הברכות נהפכו בחזרה לקללות. [למשל: "וַיִּתְּשֵׂא מַלְכָּתוֹ" (במדבר כד, ז) - הרי אין לנו היום מלך. וכך גם שאר הברכות]. בלעם לא נהפך א"כ לאוהב ישראל. אבל במצב הזה, כשהוא רואה את ישראל "שֶׁכֶן לשבטיו", חיים בצניעות - הוא מבין, שגם אם יזכיר את חטא העגל, לא תחול עליהם קללה. במצב כזה - ישראל ראויים לברכה, ולא לקללה.

יכול להיות שמותר להוסיף כאן גם את הדבר הבא: חז"ל הרי אמרו, שמה היה עיקר הסיבה לעבודה זרה אצל ישראל? "יודעין היו ישראל בעבודת כוכבים שאין בה ממש, ולא עבדו עבודת כוכבים אלא להתיר להם עריות בפרהסיא" (סנה' סג, ב). גם במדבר העם "בִּפְקֵה למשפחתי" (במדבר יא, י) על העריות הנאסרות להם (רש"י שם). לכן, בגלל שהקב"ה לא סובל גילוי עריות - הם הולכים ועובדים עבודה זרה. כי עבודה זרה כן סובלת גילוי עריות. אדרבא, זהו חלק מפולחן של כל מיני עבודות זרות - גילוי עריות. גם בחטא העגל עצמו כתוב: "וַיִּקְמוּ לְצַחֵק" (שמות לב, ה), ואחד מהפירושים בזה הוא, שהכוונה היא לגילוי עריות (עי' רש"י שם). ממילא, עכשיו, כשישראל שוכנים לשבטיהם וחיים בצניעות, הם רחוקים מחטא העגל. הגורם לחטא העגל (יצר העריות) - מתוקן אצלם כרגע, והם גדורים ורחוקים מכל פירצה בענין זה. ממילא, אי אפשר להזכיר עליהם כעת את חטא העגל כדי לקללם.

לא להגיע למצב של "נעשית לו כהיתר"

אבל מיד אחרי זה, בלעם מוצא בכל זאת עצה כנגד ישראל. הוא מכשיל את ישראל בבנות מואב, וישראל נכשלים כאן כשלוך גדול, גם בנשים נכריות, וגם בעבודה זרה. עשרים וארבעה אלף איש מתים במגפה, בגלל הכשלוך הנורא הזה (במדבר כה, ט). וזה עוד לא הכל. מספר המתים באותו ארוע, היה הרבה יותר גדול מזה. חז"ל אמרו, שכל אחד משופטי ישראל, הרג שני אנשים (רש"י שם, ה), ואם נמנה את מספר שופטי ישראל, הרי רק שרי העשרות עולים כבר למנין של שישים אלף שופטים! וביחד עם שרי החמישים, שרי המאות ושרי האלפים, המנין מגיע קרוב לשמונים אלף שרים! (עי' סנה' יח, א) ואם כל

כמו כן, עד כמה שאפשר, להשתדל להתרחק מנסיון. אם יש דרך אחרת ללכת בה, יש ללכת בדרך אחרת (ע"ז מה, ב). לא בזו שפָּה הנסיון גדול יותר. לא חייבים להפסיד יותר מדי זמן בשביל זה, אבל עד כמה שאפשר, יש לברוח מהנסיון. שלמה המלך, "גדול העולם", כפי שמכנים אותו חז"ל (סנה' פב, ב) - כי היה חכם יותר מכל מי שהיה לפניו ולאחריו (מל"א ג, יב), [עד ביאת משיח צדקנו במהרה בימינו, שיהיה "בעל חכמה יתר משלמה" (רמב"ם הלכ' תשובה פ"ט ה"ב)] - היה בטוח בעצמו, שהנשים הנכריות שנשא לא יסירו את לבבו (סנה' שם). ובכל זאת, כמה שהיה בטוח בעצמו, ובודאי גם השתדל בזה - לא עזר לו. הנשים הסירו את לבבו (מל"א יא, ד-ד). ואם כן - יש לדון מכאן "קל וחומר", כפי שאומר נחמיה (נחמיה יג, כו-כו. ועי' רש"י שם): אם שלמה המלך, החכם מכל האדם, הסירו נשיו את לבבו - הרי אנו הקטנים ממנו, על אחת כמה וכמה שצריכים להיזהר, שמראה עינינו לא יכשיל אותנו. אמנם הרמב"ם כותב עצה, כיצד להתגבר על הרהורים רעים - "אם יבוא לו הרהור, יסיע לבו מדברי הבאי לדברי תורה, שהיא "אַיִלַת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חַן" (משלי ה, ט) ", וממילא היא מבטלת הרהורים רעים (הלכ' אסורי ביאה פכ"א ה"ט), אבל גם פֶּעֶצָה זו - אינני יודע אם קל לעמוד. על כל פנים, לסמוך על זה ולהכניס את עצמנו לנסיונות, ודאי שלא כדאי. בחז"ל מוצאים אמנם גדולי עולם שהכניסו את עצמם לנסיונות (ע"ז ע"ז יו, א-ב), אבל אנו לא יכולים לעמוד בדברים כאלו. זה לא בשבילנו. בשבילנו העצה היא, עד כמה שאפשר - לברוח מנסיונות.

צריך א"כ להשתדל לעשות את כל הדברים יחד: למעט להסתכל עד כמה שאפשר, ואם מסתכל - לפחות שלא יעשה לו הדבר כהיתר. שִׁדְעָה שהפעם נכשל, וישתדל לא להכשל להבא. כמו כן, להשתדל להגות בתורה תמיד, ולברוח מנסיונות עד כמה שאפשר. ולא להא לה שיעדין אינם חתנים, העצה היא כמובן להשתדל להיות חתנים ולהתחזק. זוהי סגולה בדוקה, למרות שגם עצה זו לא תמיד עוזרת. ישנם לצערנו הרבה מקרי גרושין היום, ר"ל, וגם זה בא פעמים רבות מכך, שאדם מרשה לעצמו להסתכל למקום שלא צריך. יש להשתדל לברוח מסכנות רוחניות, ולהיות דבוק באהבת ה' וביראת ה', וכולי האי ואולי. אם נעשה את כל העצות האלה, אולי ה' יעזור שלא ניכשל.

קנאות - לא מתאימה למדרגתנו

זכות של פינחס, "אשר קנא לאלקיו, ויכפר על בני ישראל" (במדבר כה, יג), היא זכות שעומדת לנו לעולם. "ראויה כפרה זו שתהא מכפרת והולכת לעולם" (סנה' פב, ב). אולי לכן "פינחס הוא אליהו" (ילק"ש פינחס רמז תשע"א), שעתיד לגאול אותנו במהרה בימינו. ובכל זאת, אנו איננו יכולים לנהוג כפינחס, ללכת בקנאות. אם נחליט ללכת בקנאות, נצטרך קודם כל ללכת בקנאות כלפי עצמנו, על כל הדברים שנכשלנו בהם. קנאות איננה א"כ הדרך בשבילנו. אבל מה שכן יש לנו ללמוד מפינחס, הוא עניין שמירת העינים, עד כמה צריך להזהר בשמירת העינים, ועד כמה יש לדבוק בה' ולא בהבלים.

חז"ל הרי אמרו, שבהתחלה השבטים היו מבזים את פינחס על מה שעשה: "הֲרָאִיתָם בֶּן פּוּטִי זֶה, שְׂפִיטָם אָבִי אִמּוֹ (יתרו) עֲגָלִים לְעִבּוּדָה זֶה, וְהֵרָג נְשִׂיא שְׂבַט מִיִּשְׂרָאֵל"? (רש"י שם, יא) לא האמינו שעשה לשם שמים; ומי שאינו פועל לשם שמים - אסור שיפעל מכח ההלכה ש"קנאים פוגעים בו". רק מי שמקנא קנאת ה' טהורה ונקיה מכל חשבונות אישיים, רשאי להתנהג כן. אבל הקב"ה העיד, שפינחס כן עשה לשם שמים; לא פעל כבן יתרו, אלא כ"בן אלעזר בן אהרן הכהן" (במדבר כה, יא), "מְשִׁיב חַמָּה בֶּן מְשִׁיב חַמָּה" (סנה' פב, ב). פינחס הוא א"כ הדוגמא לשמירת הברית. הוא הרי גם מזרעו של יוסף (רש"י שמות ו, כה), ויוסף הוא הרי זה "שפטפט ביצרו" (שם), שמסר עצמו על

אחד מהם הרג שני אנשים - הרי שמנין ההרוגים ע"י שופטי ישראל היה קרוב למאה וששים אלף! למעלה מרבע מתוך ששים רבוא מנין בני ישראל - נהרגו ע"י שופטי ישראל, וזה חוץ מעשרים וארבעה אלף איש שמתו במגפה! ההצלחה של בלעם היא א"כ גדולה מאד, והיתה עלולה ח"ו להיות עוד יותר גדולה, לולא פינחס שקנא את קנאת ה' ועצר את המגפה. הקב"ה הרי מעיד: "ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי" (במדבר כה, יא). לולא פינחס שעשה מה שעשה, היה הקב"ה ח"ו מכלה את ישראל. עד כדי כך היתה "מוצלחת" עצתו של בלעם.

מה היה הגורם למכשול הנורא הזה? אסור לנו לקטרג על ישראל, אבל כנראה הגורם לזה היה - אי שמירת העינים. שהרי מה עשו אותן רשעות? - "וַתִּקְרָאן לַעֲם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן" (שם, ב); ופירושו חז"ל, שערומות פגעו בהן (סנה' קו, א). זה מצידן. אבל מצד ישראל - העינים שלא נזהרו וראו זאת, הן אלו ש"מצליחות" להביא את החורבן הגדול. אולי "וַתִּקְרָאן" הוא גם מלשון מקרה, כי ישראל ודאי לא היו הולכים בכוונה כדי להסתכל; אבל כשקורה המקרה ונתקלים בזה - קשה להתגבר. הגמרא מביאה אפילו על רבן גמליאל ועל רבי עקיבא שקרה להם שראו גויות, והגמרא מסבירה שהדבר קרה בקרן זוית (ע"ז כ, א-ב). הולכים ברחוב, ולפתע מֵעֵבֶר לפינה - רואים מה שרואים, בלי שיוודעים מראש מה יש שם, וממילא בלי אפשרות להימנע מזה. אם כך היה גם בערכות מואב, שהיו רואים רק באופן זה, מסתבר שהקב"ה לא היה דן אותם על כך. אבל המציאות היתה שמתוך האונס באו גם לרצון, והדרדרו מזה עד עבודה זרה ועד לקיחת נשים נכריות, לכן נענשו בעונש כבד כל כך. ההתחלה היתה פחות או יותר באונס, אבל כשלא נזהרים - באים מתוך האונס גם לדברים אחרים.

במציאות של ימינו, קשה מאד להזהר בשמירת העינים. חז"ל אומרים, למשל, שלא ללכת אחרי אשה (עירובין יח, ב). ובכל זאת, מו"ר הגרש"ז אויערבאך זצ"ל אמר, שהיום פעמים רבות כמעט ולא שייך להזהר בזה. אם תסטה מדרכך כדי לא ללכת אחרי אשה זו, נמצאת הולך אחרי אשה אחרת. בכל מקום יש אשה. אז מה הרווחת? אבל מה שכן צריך להשתדל, שלא לבוא מתוך האונס לרצון. וכל שכן אם נכשלים לפעמים ברצון, אין זו סיבה להכשל פעמים נוספות.

אחת הבעיות בכל עבירה שעוברים עליה כמה פעמים, היא באמת הענין הזה, ש"כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה, נעשית לו כהיתר" (יומא פו, ב); הוא כבר לא מרגיש את חומרת הדבר! לפחות על ענין זה - צריך וקל יותר להתגבר. לא להגיע למצב שנעשית לו כהיתר. מה שנכשלת נכשלת, וצריך לעשות תשובה על כך, ורצוי עוד לפני יום הכפורים, אבל עכ"פ - זו איננה סיבה להכשל עוד. הרי מה קורה למי שמחליט שלא להזהר עוד מעבירה מסויימת? אומר הפסוק: "למען סְפֹת הַרְּהָה אֶת הַצְּמָאָה" (דברים כט, יח) - "בדיל לאוספה לָהּ חֲטָאֵי שְׁלוֹתָא עַל וְדָנוּתָא" (אונקלוס). כלומר: כל זמן שאדם מחליט שבעצם הוא נזהר, והוא אכן משתדל שלא להכשל - אז למרות שפָּה ושם הוא נכשל ברצון, אין דנים אותו אלא על מה שעשה ברצון. אבל ברגע שאדם מחליט: "מֵעֵבֶר זהו אינני נזהר יותר", אז גם אם נכשל בשוגג, ואפילו קרוב לאונס, ה' דן אותו גם על השגגות של עבירה זו. כדאי א"כ להשתדל מאד, שלא להגיע למצב הזה, של "נעשית לו כהיתר". גם אם נכשלים, להשתדל שלא להכשל עוד. וגם אם קרוב לודאי שאכשל, להשתדל לפחות שזה לא ימשוך את הלב שלי יותר מדי. אנו אומרים ערב ובקר בקריאת שמע: "ולא תִּתְּרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם" (במדבר טו, ט). גם אם העינים רואות מה שרואות - לא לתור אחריהן. לא ללכת שבי אחרי המראות שאנו רואים.

שמירת הברית, הסכים ללכת לבית הסהר המצרי על כל הכרוך בכך - אפילו סכנת מיתה - ובלבד שישמור על הברית ולא יכשל באשת פוטיפר. מצד אחד הוא מזרעו של יוסף, מצד שני בן אהרן הכהן שאוהב שלום ורודף שלום, הוא א"כ זה שראוי להביא את הבשורה לעם ישראל במהרה בימינו, בשורת הגאולה.

אנו כל כך זקוקים לגאולה היום. אנו במצב ירוד ושפל כל כך בעיני עצמנו ובעיני האומות. צריך שיהיה מצב של "המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעודד" (תהלים כ, ט), "באלקים נעשה חיל, והוא יבוס צרינו" (שם ס, יד). התורה הרי מעידה, שאם אין זהירות מעבירות, אם "יראה בך ערות דבר - ושב מאחריך" (דברים כג, טו). אין השגחת ה' כשלא נזהרים בדברים האלה. יש להשתדל יותר בשמירת העינים, ובשמירת המחשבה עד כמה שאפשר, ונזכה לראות בישועת ה', שיהיו בשורות טובות, ולא נדע עוד דברים רעים כאלה כמו שהיו לנו בשבועות האחרונים.